

Гринько Т.В.

*д.е.н., професор, декан факультету економіки,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*
Grynko Tetiana
Oles Honchar Dnipro National University

Алещенко В.І.

*студентка,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*
Aleshchenko Viktoria
Oles Honchar Dnipro National University

ВПЛИВ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

IMPACT AND INTERRELATION BETWEEN ENTERPRISE EFFICIENCY AND ECONOMIC SECURITY

Анотація. У статті досліджено наукові підходи до понять «ефективність» та «економічна безпека підприємства», запропоновано авторське трактування досліджуваних категорій. Встановлено взаємозв'язок між ефективністю діяльності та економічною безпекою підприємства. Обґрунтовано необхідність формування та складові частини дієвого механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Доведено необхідність проведення економічної діагностики підприємства як інструменту виявлення порушень його функціонування та основи для розроблення відповідних заходів щодо їх підвищення. Визначено адміністративно-економічні інструменти управління економічною безпекою, а також чинники забезпечення економічної безпеки на основі підвищення ефективності використання ресурсів підприємства. Наведено систему показників оцінювання ефективності діяльності та економічної безпеки підприємства. Визначено роль стратегії забезпечення економічної безпеки на підприємстві в сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: ефективність, економічна безпека, економічний ефект, підприємство, механізм забезпечення економічної безпеки підприємства.

Постановка проблеми. Сьогодні, за умов невизначеного та мінливого середовища функціонування, для сучасних підприємств все більшої актуальності набуває проблема розроблення та обґрунтування напрямів підвищення ефективності діяльності. Ефективне функціонування суб'єктів підприємництва більшою мірою залежить від швидкості адаптації, реакції на зміни зовнішнього середовища та міцності системи економічної безпеки. Забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємства сприяє його ефективній діяльності та сьогодні є актуальним завданням для керівництва будь-якого підприємства. У зв'язку з цим проблема взаємозв'язку ефективності діяльності підприємства та економічної безпеки потребує відповідного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ефективності та економічної безпеки підприємства присвячено

багато напрацювань як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема роботи В. Андрійчука [2], С. Брю [19], М. Беднікова [6], Т. Гринько [8; 9], Е. Долана [4], Г. Козаченка [15], Т. Кузенка [16], А. Куценка [17], Д. Ліндея [4], К. Макконнелла [19], Є. Олейнікова [20], О. Орлика [21], О. Раздіної [22], Д. Рікардо [4], О. Рябкової [23], О. Синіговець [24], А. Сміт [4], Є. Стрілець [26], І. Троц [27], А. Чужманова [28], В. Ярочкіна [30].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень цієї проблематики, сьогодні необхідність проведення подальших досліджень передбачає поглиблення теоретико-методичних засад формування економічної безпеки на підприємстві та визначення взаємозв'язку з ефективністю його діяльності.

Мета статті. Головною метою роботи є розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності підприємства шляхом забезпечення високого рівня його економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов, коли ринкова економіка характеризується високим рівнем конкуренції та невизначеністю кон'юнктури, виживання та розвиток будь-якого суб'єкта підприємництва незалежно від форми власності та виду діяльності безпосередньо пов'язані з ефективністю його діяльності. Для забезпечення конкурентоспроможності та ефективного функціонування підприємства необхідно вирішити безліч складних завдань, найважливішими з яких є ефективне використання ресурсів та формування відповідного стратегічного потенціалу.

Ефективність є найбільш важливим показником діяльності підприємства, який, з одного боку, є індикатором розвитку, а з іншого боку, є найважливішим стимулом його розвитку. Проблема ефективності завжди посідала важливе місце серед актуальних завдань економічної науки, але, незважаючи на велику кількість досліджень, за сучасних умов не існує єдиної точки зору щодо сутності цієї категорії.

В табл. 1 систематизовано основні підходи до тлумачення сутності поняття «ефективність». Поняття «ефективність»

останнім часом визнається одним з найважливіших, якщо не основним, для діяльнісного підходу.

Отже, виділяють два основні підходи до визначення ефективності, а саме традиційний та цільовий. Першими, хто досліджував проблему ефективності, були Вільям Петті, який є одним із засновників класичної школи економічної теорії, та Франсуа Кене, який є керівником школи фізіократів [4, с. 33]. Вони ототожнювали такі поняття, як «результативність» та «ефективність», які були застосовані до певних заходів уряду держави й спричинили економічне пожвавлення країн. Однак як самостійна та окрема категорія поняття «ефективність» ними не розроблялось. Більшість сучасних авторів вважає, що Адам Сміт є основоположником теорії ефективності, а його ідеї продовжили Давид Рікардо, Карл Маркс та інші науковці. На початку XIX століття Давид Рікардо у своїх працях виокремив поняття «ефективність» як економічну категорію. Саме він надав ефективності специфічного значення, що виражається у зіставленні отриманого результату з певним видом витрат [4, с. 34]. Трактуювання ефективності вищезазначеними науковцями сформували традиційний підхід до визначення цієї категорії. Далі відбувся подальший розвиток поняття «ефективність». В рамках традиційного підходу з'являються ще два підходи, а саме витратний та ресурсний.

Витратний підхід досліджує ефективність через вимірювання витрат та результатів, які вони викликали. З одного боку, цей підхід спрямований на мінімізацію витрат, але існує один недолік, а саме певна обмеженість, оскільки неможливо об'єктивно оцінити всі складові частини ефективності.

За ресурсного підходу ефективність розглядається як відношення результату до витрачених ресурсів, однак варто зазначити, що не можна ототожнювати ефективність з отриманими кінцевими результатами, адже в такому разі не враховується інформація про те, якою ціною ці результати будуть досягнуті.

Більш сучасним є цільовий підхід до ефективності підприємства. За цього підходу ефективність є ступенем досягнення цілей підприємства. Використання цільового підходу доцільне лише тоді, коли мета є конкретною та її можна виміряти. Основним недоліком цього підходу є те, що для досягнення поставлених цілей може бути використана надмірна кількість ресурсів. Слід відзначити, що жодний з розглянутих підходів не позбавлений певних недоліків, тому, на нашу думку, для того, щоби дати більш точне визначення поняття «ефективність», потрібно поєднувати принципи як традиційного, так і цільового підходу.

Для будь-якого суб'єкта підприємництва ефективність є одним з найважливіших узагальнюючих показників, який

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «ефективність»

Автор	Визначення поняття «ефективність»
<i>1. Традиційний підхід</i>	
В. Петті, Ф. Кене	«Результативність управління стосовно дій суб'єкта управління – уряду держави».
А. Сміт	«Результативний показник діяльності представників усіх видів праці й професій – чим цей показник вищий, тим вищий ефект від цієї діяльності».
Д. Рікардо	«Відношення отриманого результату до певного виду витрат».
К. Маркс	«Мінімум авансованого капіталу, що виробляє максимальну кількість продукту з якомога меншими витратами сил і засобів».
<i>1.1 «Витратний» підхід</i>	
В. Андрійчук [2, с. 14]	«Результативність певної дії, процесу, що вимірюється залежністю між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили».
Е. Долан, Д. Ліндсей	«Ключове міркування під час прийняття рішення про те, як виробляти. У щоденній мові слово «ефективність» означає, що виробництво йде з мінімальними витратами, зусиллями та втратами».
К. Макконнелл, С. Брю [19, с. 24]	«Під ефективністю мається на увазі відношення результату до витрат за умови використання мінімальної кількості ресурсів для виробництва даного обсягу продукції. Виробництво даного обсягу продукції при мінімальних середніх загальних витратах».
В. Новожилов [7, с. 347]	«Відношення корисного ефекту (результату) до витрат на його отримання. Зіставляючи окремі види витрат із пов'язаними з ними елементами корисного ефекту, одержимо безліч показників ефективності».
<i>1.2 «Ресурсний» підхід</i>	
Л. Абалкін [1, с. 28]	«Ніщо інше, як отримання певного результату на одиницю використовуваних ресурсів».
Н. Носова [26, с. 3]	«Зв'язок між кількістю одиниць обмежених ресурсів, які застосовуються в процесі будь-якої діяльності, і кількістю та якістю отриманого результату».
С. Мочерний [24, с. 9]	«Досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці».
К. Раїцький [26, с. 4]	«Основним принципом вираження суті ефективності на всіх рівнях управління економіки є співвідношення кінцевого результату та ефекту з застосованими та спожитими ресурсами».
<i>2. «Цільовий» підхід</i>	
М. Андрющенко [3, с. 48]	«Виступає мірою можливості, але не будь-якої, а тієї, яка виражає мету людини, реалізує її ідею, тобто ефективність є мірою можливості з погляду її близькості до найбільш доцільного, необхідного (потрібного) людині результату. Тут йдеться про близькість до мети в її оптимальному виразі».
В. Зеленецький [12, с. 16]	«Ступінь наближення до досягнення всіх кінцевих цілей. Діяльність буде настільки ефективною порівняно з іншою діяльністю, наскільки вона наблизиться до досягнення поставлених цілей».
Б. Мільнер [26, с. 3]	«Сукупність досягнення цілей при використанні обмежених ресурсів».
Л. Пархоменко [23, с. 43]	«Відображає дію об'єктивних економічних законів, виступає формою вираження мети певної діяльності, означає результативність, міру одержання корисності».

Джерело: складено на підставі [1, с. 28; 2, с. 14; 3, с. 5; 7, с. 347; 11, с. 16; 19, с. 24; 23, с. 43; 24, с. 9; 26, с. 3–4]

характеризує його діяльність та розраховується шляхом співвідношення досягнутих підприємством результатів та витрат, які зумовили цей результат. Передумовами ведення ефективної діяльності підприємства є проблема обмеженості ресурсів, з одного боку, та прагнення підвищити результати свого функціонування, з іншого боку. За результатами проведеного аналізу підходів до визначення сутності категорії «ефективність» пропонуємо під ефективністю діяльності підприємства розуміти міру досягнення підприємством поставлених цілей, що визначається співвідношенням отриманих у процесі господарської діяльності результатів і витрат живої та уречевленої праці, ресурсів.

Однак досліджувані підходи найбільшою мірою характерні для замкнених систем, у яких не враховується вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які безпосередньо або опосередковано впливають на функціонування суб'єкта підприємництва.

На сучасному етапі розвитку суспільства підприємство стикається з безліччю загроз у своїй діяльності, зокрема тіннізацією економіки, недобросовісною конкуренцією, недосконалістю комерційним законодавством, спадом виробництва, нестачею власних фінансових коштів, корупцією, шахрайством, рейдерством, тому процес успішного функціонування та економічного розвитку будь-якого суб'єкта підприємництва залежить від захищеності його інтересів, тобто дієвості діяльності із забезпечення економічної безпеки. За відсутності системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві витрати на подолання реальної проблеми будуть набагато більшими (без урахування морально-психологічних збитків, втрати часу, руйнування іміджу тощо), ніж за її наявності на підприємстві.

Так, із середини 90-х років XX століття у вітчизняній науковій літературі спостерігалось помітне поживлення дискусії з питань забезпечення економічної безпеки, поняття «економічна безпека» почали використовувати в нормативно-правовій документації, в економічній, правовій, соціологічній науковій літературі, а також під час політичних суперечок. Однак, незважаючи на значний інтерес з боку вчених різних напрямків, у її теоретико-методологічній галузі містяться численні неоднозначні трактування, що свідчать про наявність широкого поля наукової діяльності в цій галузі та про нагальну потребу розроблення єдиного підходу [21, с. 176].

Проблема формування єдиного підходу до сутності економічної безпеки є досить складною з огляду на свою багатоаспектність і передбачає попередній аналіз уже наявних підходів до визначення цієї категорії (табл. 2).

Одним з перших підходів до визначення економічної безпеки підприємства був інформаційний підхід (1991–1997 роки). Він зародився в умовах зміни форм власності, зниження рівня державного регулювання в багатьох галузях економіки, підвищення самостійності підприємств. Сутність цього підходу полягає у зберіганні комерційної таємниці, що є досить актуальною проблемою, але основний недолік інформаційного підходу полягає в ігноруванні ключових джерел загроз для господарської діяльності підприємства, а саме зовнішніх факторів.

Пізніше, у 1998–1999 роках, сформувалися захисний та гармонізаційний підхід у результаті посилення впливу зовнішніх факторів на фінансово-господарську діяльність підприємства. Сутність цих підходів полягає в реалізації, попередженні та захисті інтересів діяльності підприємства, а також їх взаємоузгодженості з факторами зовнішнього середовища. Недоліками обох підходів є те, що не розглядається вплив факторів

внутрішнього середовища на економічну безпеку та не враховуються перспективи подальшої діяльності підприємства.

За конкурентного підходу вважається, що наявні конкурентні переваги підприємства забезпечують йому певний рівень економічної безпеки. Цей підхід не враховує той факт, що, незважаючи на те, що у підприємства існують конкурентні переваги, економічна безпека не гарантується, адже воно не використовує та не реалізовує конкурентні переваги.

За ресурсно-функціонального підходу сутність економічної безпеки підприємства полягає у його стабільному функціонуванні, яке зумовлене ефективним використанням наявних ресурсів за їх функціональним призначенням. Перевага цього підходу полягає в його комплексному характері, обліку найбільш важливих факторів, що обумовлюють стан функціональної складової частини економічної безпеки підприємства, аналізі розподілу та використання ресурсів підприємства. Недоліком ресурсно-функціонального підходу є занадто широке трактування економічної безпеки підприємства, що розглядається як адаптація до впливу зовнішнього середовища, з урахуванням забезпеченості ресурсами, а також щодо ефективності реалізації ключових функцій управління, а саме планування, обліку, аналізу. Неточним є також фактичне отождення економічної безпеки підприємства з її діяльністю та ефективністю загалом.

Найбільш сучасними є вузькофункціональні підходи до трактування категорії «економічна безпека підприємства», а саме економіко-правовий та фінансовий. Ці підходи дають змогу провести всебічні та глибокі дослідження певного аспекту діяльності підприємства й показують конкретний шлях і спосіб забезпечення галузевої економічної безпеки. Недоліком обох підходів є те, що економічна безпека розглядається не цілісно, що значно знижує результативність підходів.

Проаналізувавши наявні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства», можемо зазначити, що найбільш повно та точно за сучасних умов ця категорія визначається за захисним та ресурсно-функціональним підходами. Поєднавши обидва підходи, можемо уникнути зазначених недоліків кожного з них, тому економічна безпека підприємства є станом його захищеності, який дає змогу запобігти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, які дестабілізують діяльність підприємства, за якого ефективно використовуються наявні ресурси, задовольняються інтереси й досягаються цілі його комерційної та статутної діяльності.

Головне місце в системі забезпечення економічної безпеки посідає формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, який має забезпечувати умови щодо узгодженої взаємодії всіх підрозділів підприємства, сприяти високому ступеню узгодженості особистих, корпоративних та суспільних інтересів і потреб. Необхідно, щоби цей механізм забезпечував економічну безпеку підприємства як на вході, так і на виході із системи, створював надійні умови роботи керівної та керуючої систем [28, с. 8].

Задля досягнення високого рівня економічної безпеки підприємство має здійснювати роботу щодо дослідження ефективності своєї діяльності як реалізації пріоритетного інтересу власників та керівництва. Набуває актуальності проведення всебічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання. Оптимальним інструментом такого аналізу може стати економічна діагностика.

Економічна діагностика підприємства – це аналітичний метод дослідження порушень ефективності функціонування задля розроблення системи забезпечення економічної ефективності.

Підходи до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства»

Автор	Визначення поняття «економічна безпека підприємства»
<i>1. Інформаційний підхід</i>	
А. Дикий [11, с. 4]	«Стан збереженості його майна та інформації згідно з вибраною стратегією та принципом неперервності діяльності».
Я. Соколов [25, с. 23]	«Забезпечення умов збереження комерційної таємниці та інших секторів підприємства».
В. Ярочкін [30, с. 46]	«Створення умов для збереження комерційної таємниці, приховування внутрішньої інформації від третіх осіб, перш за все від конкурентів».
<i>2. Захисний підхід</i>	
М. Бєдніков [6, с. 8]	«Захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз».
Д. Ковальов, Т. Сухорукова [14, с. 49]	«Стан захищеності його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноваріантні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності».
В. Шликов [29, с. 37]	«Стан захищеності його життєво важливих інтересів від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз».
<i>3. Гармонізаційний підхід</i>	
І. Зайцева [22, с. 54]	«Ступінь гармонізації в часі і просторі економічних інтересів керівництва підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів господарювання в умовах ситуаційного підходу до управління підприємством».
Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [15, с. 4]	«Гармонізація в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами, пов'язаними з ним, суб'єктами зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства».
<i>4. Конкурентний підхід</i>	
В. Бєлокуров [5]	«Наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням».
Н. Лоханова [22, с. 54]	«Наявність конкурентних переваг підприємства є запорукою забезпечення йому певного рівня економічної безпеки».
<i>5. Ресурсно-функціональний підхід</i>	
Д. Зеркалов [13, с. 38]	«Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування підприємства в сьогоденні і майбутньому».
С. Ілляшенко, Т. Кузенко [16, с. 4]	«Стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до вибраної місії».
Є. Олейніков [20, с. 39]	«Стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому».
<i>6. Вузькофункціональні підходи</i>	
<i>6.1 Економіко-правовий</i>	
О. Грунін, С. Грунін [10, с. 45]	«Протистояння та захист від різного роду економічних злочинів (крадіжки, шахрайство, фальсифікації, промислове шпигунство тощо)».
<i>6.2 Фінансовий</i>	
О. Раздіна [22, с. 55]	«Комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки, що захищають їхні комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів».

Джерело: складено з огляду на [5; 6, с. 8; 10, с. 45; 12, с. 4; 13, с. 38; 14, с. 49; 15, с. 4; 16, с. 4; 20, с. 39; 22, с. 54-55; 25, с. 23; 29, с. 37; 30, с. 46]

Така діагностика допоможе отримати повну та достовірну інформацію про функціонування підприємства, встановити причинно-наслідкові зв'язки між ефективністю його діяльності та економічною безпекою, сформулювати відповідні управлінські рішення щодо подальшого функціонування, на основі чого зможе підвищити ефективність використання ресурсів підприємства та спрогнозувати бажаний стан економічної безпеки діяльності.

Функціональна складова частина механізму забезпечення економічної безпеки включає науково-методичне, інформаційне, організаційно-правове, матеріально-технічне, кадрове та фінансове забезпечення. Одними з найбільш вагомих серед елементів механізму забезпечення економічної безпеки підприємства є адміністративно-економічні інструменти, за допомогою яких цей механізм приводиться в дію. Існує три рівні

адміністративно-економічних інструментів управління економічною безпекою підприємства (рис. 1).

Основним критерієм економічної безпеки підприємства є економічний ефект, що отримує підприємство в результаті господарської діяльності. Отже, головною метою економічної безпеки підприємства є забезпечення постійно стабільного й максимально ефективного функціонування підприємства та забезпечення високого потенціалу його розвитку. Однією з функціональних цілей економічної безпеки є забезпечення ефективності використання всіх видів ресурсів. При цьому для підвищення економічної ефективності підприємство прагне до поліпшення використання сукупності корпоративних ресурсів, серед яких особливе значення мають трудові, матеріальні та інформаційні ресурси [9, с. 143]. У зв'язку з цим можна виділити

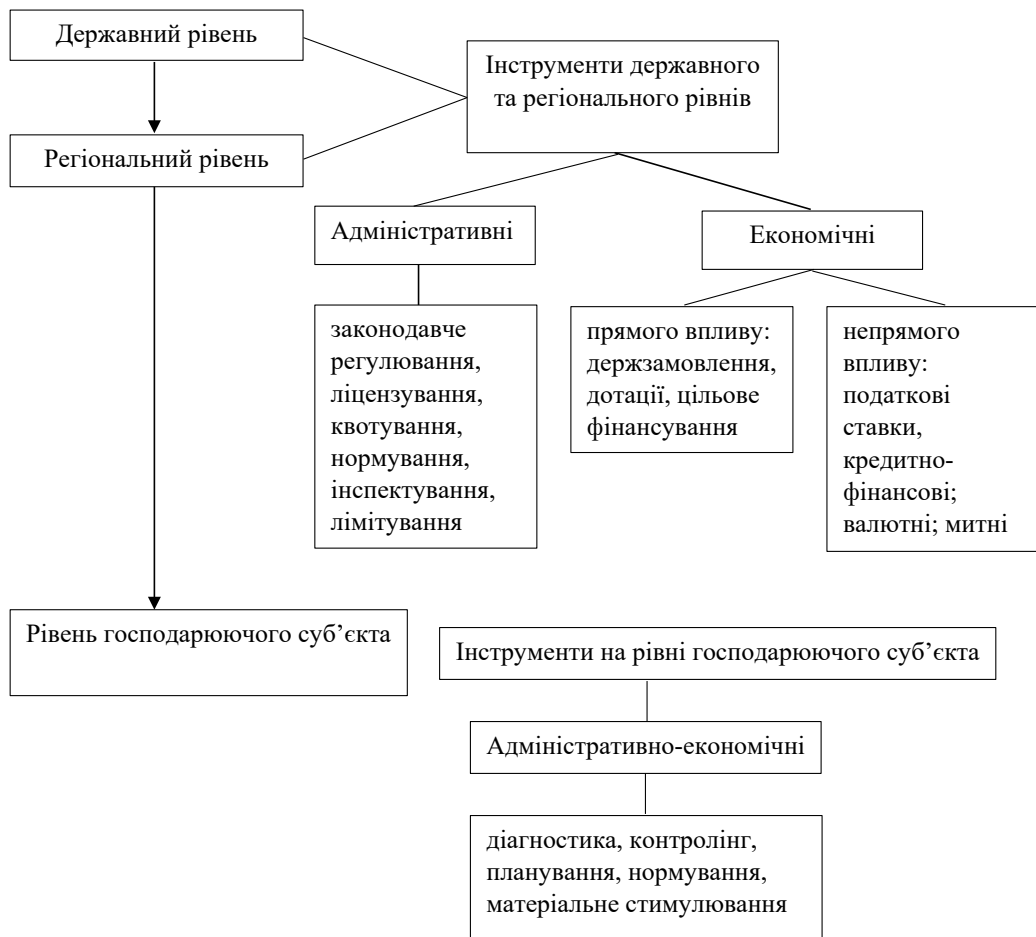

Рис. 1. Рівні адміністративно-економічних інструментів управління економічною безпекою підприємства

Джерело: розроблено автором за даними [15, с. 5; 17, с. 9; 18, с. 179]

такі напрями забезпечення економічної безпеки на основі підвищення ефективності використання зазначених ресурсів. Також виділяють специфічні чинники забезпечення економічної безпеки, що базуються на систематизації напрямів забезпечення економічної безпеки та отримання економічного ефекту (рис. 2).

Таким чином, задля підвищення економічної безпеки підприємства та здійснення його ефективної діяльності необхідно забезпечувати захист та ефективне використання виробничого потенціалу, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів, тобто забезпечення економічної безпеки підприємства.

Сутність економічної ефективності діяльності підприємства полягає у використанні мінімальної кількості ресурсів для виробництва визначеного обсягу продукції або виробництва цього обсягу продукції за мінімальних середніх загальних витрат [9, с. 141].

Суму всіх витрат обчислити досить складно, бо в процесі виробництва продукції задіяні абсолютно не порівнювані виробничі фактори, такі як робоча сила, засоби й предмети праці, тому для оцінювання ефективності діяльності підприємства використовується ціла система відповідних показників (табл. 3).

Така система показників ефективності діяльності підприємства водночас відображає рівень його економічної безпеки. Так, якщо на підприємстві спостерігається негативна тенденція показників ефективності діяльності, то це свідчить про його незахищеність від впливу несприятливих внутрішніх та (або) зовнішніх факторів, отже, вимагає вжиття відповідних заходів для забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання, й навпаки.

Забезпечення служби безпеки на підприємстві надійним інструментарієм, грамотна розстановка пріоритетів її діяльності, як і будь-яка кваліфікована робота, вимагають участі в ній фахівців, що мають відповідну професійну підготовку і, що не менш важливо, володіють чималим практичним досвідом у цій галузі. Система безпеки підприємства має бути створена професіоналами, а співпраця з ними може бути плідною тільки тоді, якщо вона довгострокова [27, с. 226].

Функціонування підприємств в сучасних ринкових умовах вимагає від керівників розроблення не тільки успішної стратегії розвитку, але й стратегії безпеки, яка обов'язково має складатися зі спеціальних програм із забезпечення економічної безпеки та захисту інтелектуальної власності. Згідно з цим на перший план також виходить роль підрозділу, який відповідає за проведення цієї роботи на підприємстві та слідкує за дотриманням плану захисту й правил політики безпеки, управляє засобами захисту, контролює правильність їх використання, виявляє факти й спроби порушень та вживає відповідних заходів стосовно їх усунення [13, с. 427].

Послаблення хоча б однієї зі складових частин інфраструктури підприємства одразу відбивається на безпеці його діяльності, тому процес управління підприємством перебуває в тісному взаємозв'язку з питаннями безпеки.

Висновки і пропозиції. В умовах мінливого зовнішнього середовища виживання та розвиток будь-якого підприємства безпосередньо пов'язані з ефективністю його діяльності. Аналіз наявних підходів до поняття «ефективність» показав, що

Рис. 2. Чинники забезпечення економічної безпеки за напрямками забезпечення економічної безпеки на підприємстві

Джерело: розроблено автором за даними джерел [21, с. 179; 22, с. 15]

Таблиця 3

Система показників ефективності діяльності підприємства

Назва групи показників	Назва підгрупи показників	Назва показників
Диференційовані показники	Показники, які характеризують ефективність використання трудових ресурсів	Продуктивність праці (виробіток), обчислювана натуральним методом
		Продуктивність праці (виробіток), обчислювана вартісним методом
		Трудомісткість продукції
	Показники, які характеризують ефективність використання основних фондів	Фондовіддача
		Фондорентабельність
		Фондомісткість
	Показники, які характеризують ефективність використання оборотних засобів	Коефіцієнт оборотності
		Коефіцієнт завантаження (закріплення) засобів в обороті
		Відносне вивільнення оборотних засобів
	Показники, які характеризують ефективність використання виробничих потужностей	Коефіцієнт екстенсивного навантаження обладнання
		Коефіцієнт інтенсивного навантаження обладнання
		Інтегральний коефіцієнт навантаження обладнання
	Показники, які характеризують ефективність інвестицій (капітальних вкладень)	Індекс дохідності
		Внутрішня ставка дохідності
		Рентабельність інвестицій
Показник відносної економічної ефективності капіталовкладень		
Інтегральні показники	Рентабельність продукції	
	Загальна рентабельність	
	Рентабельність сукупного капіталу	

Джерело: розроблено автором за даними [8; 24, с. 10]

найбільшою мірою підходи характерні для замкнутих систем, в яких не враховується вплив факторів зовнішнього й внутрішнього середовищ. В процесі своєї діяльності підприємство стикається з безліччю загроз, які можуть негативно вплинути на всі сфери його функціонування та призвести до банкруства,

тому процес успішної діяльності та економічного розвитку суб'єкта підприємництва залежить від захищеності його інтересів, тобто діяльності в галузі забезпечення економічної безпеки. Задля досягнення високого рівня економічної безпеки підприємство має здійснювати економічну діагностику, аби

виявити негативний вплив внутрішніх та зовнішніх чинників, порушення ефективності свого функціонування, в результаті чого визначити конкретні інструменти та напрями механізму забезпечення його економічної безпеки. Отже, кожне сучасне підприємство має розробляти не лише ринкову стратегію розвитку, але й стратегію економічної безпеки, яка обов'язково має складатися зі спеціальних програм із забезпечення економічної безпеки та захисту інтелектуальної власності. Така стратегія забезпечить ефективну діяльність суб'єкта підприємництва, збільшить його економічний потенціал розвитку, підвищить фінансово-економічну стійкість, сформує здорове конкурентне середовище в економіці та сприятиме позитивній тенденції розвитку підприємства загалом.

Література:

- Абалкин Л. Конечные народнохозяйственные результаты: сущность, показатели, пути повышения. 2-е изд. Москва : Экономика, 1982. 486 с.
- Андрийчук В. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ : КНЕУ, 2005. 292 с.
- Андрющенко М. Понятие эффективности и его философский смысл. *Ученые записки кафедр общественных наук вузов г. Ленинграда. Серия «Философия»*. 1971. Вып. XII. С. 3–48.
- Базилевич В. Економічна теорія: політекономія : підручник. 7-е вид. Київ : Знання-Прес, 2008. 719 с.
- Белокуров В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия. URL: <http://www.safetyfactor.ru> (дата звернення: 15.03.2020).
- Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект). *Консультант директора*. 2010. № 2. С. 7–13.
- Горобець А. Організаційно-економічний механізм ефективності господарської діяльності промислового підприємства: теоретичний підхід. *Пріоритети*. 2016. № 3. С. 346–351.
- Гринько Т., Головка Д. Наукові підходи до оцінки ефективності діяльності суб'єктів підприємництва. *Modern economics*. 2018. № 11. С. 51–57. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V11\(2018\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V11(2018)-08) (дата звернення: 31.03.2020).
- Гринько Т., Дудніченко А. Проблеми забезпечення економічної ефективності діяльності підприємства. *Економічний простір*. 2019. № 142. С. 141–149.
- Грунин О., Грунин С. Экономическая безопасность организации : учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 160 с.
- Дикий А. Організація бухгалтерського обліку як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» ; ЖДТУ. Житомир, 2009. 21 с.
- Зеленевский В. Организация трудовых коллективов. Введение в теорию организации и управления. Москва : Экономика, 1999. 223 с.
- Зеркалов Д. Экономическая безопасность : монография. Киев : Основа, 2011. 586 с.
- Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства. *Економіка України*. 1998. № 10. С. 48–52.
- Козаченко Г., Пономарьов В. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування. *Теорія та практика управління у трансформований період* : збірник наукових праць. Т. 3. Донецьк : ІЕП НАН України, 2001. С. 3–7.
- Кузенко Т. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» ; Європейський університет фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. Київ, 2004. 18 с.
- Куценко А. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
- Лысенко Ю., Мищенко С., Руденский Р. Механизмы управления экономической безопасностью. Донецк : ДонНУ, 2002. 178 с.
- Макконел К.Р., Брю С.А. Экономикс: принципы, проблемы, политика : в 2 т. / пер. с англ. О. Антипова. Москва : Республика, 1992. Т. 1. 399 с.
- Олейникова Е. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) : учебное пособие. Москва : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез»», 1997. 288 с.
- Орлик О. Економічна безпека підприємства: властивості, стратегія та методи забезпечення. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки* : колективна монографія : у 2 т. Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С.І., 2014. Т. 2. С. 176–182.
- Раздина Е. Экономическая безопасность (сущность и тенденции развития) : дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.01. Москва, 1998. 164 с.
- Рябкова О. Сутність результативності та ефективності діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2003. Т. 3. С. 43–46.
- Синіговець О. Сучасні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2010. № 58 : Технічний прогрес та ефективність виробництва. С. 8–13.
- Соколов Я. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней. Москва : Аудит ЮНИТИ, 1996. 638 с.
- Стрілець С. Ефективність як економічна категорія. Запоріжжя : КПУ, 2013. 9 с.
- Троць І. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2012. № 1(59). Ч. 2. С. 223–227.
- Чужмаров А. Обеспечение экономической безопасности промышленных предприятий как основной фактор эффективного функционирования отрасли промышленности. *Вестник научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета*. 2017. № 2/5. С. 3–16.
- Шлыков В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. Санкт-Петербург : Алетея, 1999. 315 с.
- Ярочкин В. Система безопасности фирмы. Москва : Ось-89, 2003. 352 с.

References:

- Abalkin L. (1982) Konechnye narodnokhozyaystvennye rezultaty. Sushchnost', pokazateli, puti povysheniya [Final economic results: essence, indicators, ways to increase]. Moscow : Ekonomika. (in Russian)
- Andriychuk V. (2005) Efektyvnist diialnosti ahramnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz [Efficiency of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis]. Kyiv : KNEU. (in Ukrainian)
- Andryushchenko M. (1971) Ponyatie effektivnosti i ego filosofskiy smysl [The concept of efficiency and its philosophical meaning]. *Uchenye zapiski kafedr obshchestvennykh nauk vuzov g. Leningrada. Seriya "Filosofiya"*, vol. 7, pp. 3–48.
- Bazylevych V. (2008) Ekonomichna teoriia: Politekonomiia [Economic Theory: Political Economy]. (Vol. 7). Kyiv : Znannia-Pres. (in Ukrainian)
- Belokurov V. Struktura funktsional'nykh sostavlyayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriatiya [Structure of functional components of the enterprise economic security]. Available at: <http://www.safetyfactor.ru> (accessed 15 March 2020).
- Bendikov M. (2010) Ekonomicheskaya bezopasnost' promyshlennogo predpriatiya (organizatsionno-metodicheskii aspekt) [Economic security of an industrial enterprise (organizational and methodological aspect)]. *Konsul'tant direktora*, no. 2, pp. 7–13.
- Horobets A. (2016) Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm effektivnosti hospodarskoi diialnosti promyshlovoho pidpriemstva: teoretychnyi pidkhid [Organizational and economic mechanism of the industrial enterprise economic efficiency: theoretical approach]. *Prioryty*, no. 3, pp. 346–351.
- Grynko T., Golovko D. (2018) Naukovi pidkhody do otsinky efektyvnosti diialnosti sub'yektiv pidpriemnytstva [Scientific approaches to the assessment of the business entities effectiveness]. *Modern economics*, no. 11, pp. 51–57. Available at: DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V11\(2018\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V11(2018)-08) (accessed 31 March 2020).

9. Grynko T., Dudnichenko A. (2019) Problemy zabezpechennia ekonomichnoi efektyvnosti diialnosti pidpriemstva [Problems of ensuring economic efficiency of the enterprise]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 142, pp. 141–149.
10. Grunin O., Grunin S. (2002) Ekonomicheskaya bezopasnost' organizatsii [Economic security of the organization]. Saint-Petersburg : Piter (in Russian)
11. Dykyi A. (2009) Orhanizatsiia bukhgalterskoho obliku yak instrument zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Organization of accounting as a tool for ensuring enterprise economic security] (PhD Thesis), Zhytomyr : ZhDTU.
12. Zelenevskiy V. (1999) Organizatsiya trudovykh kollektivov. Vvedenie k teoriiyu organizatsii i upravleniya [Organization of labor collectives. Introduction to the theory of organization and management]. Moscow : Ekonomika. (in Russian)
13. Zerkalov D. (2011) Ekonomicheskaya bezopasnost' [Economic security] (in Russian)
14. Kovalov D., Sukhorukova T. (1998) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Enterprise economic security]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10, pp. 48–52.
15. Kozachenko H., Ponomarov V. (2001) Ekonomichna bezpeka pidpriemstv: sutnist i peredumovy formuvannia [Economic security of enterprises: the essence and prerequisites of formation]. *Teoriia ta praktyka upravlinnia u transformovanyi period*, vol. 3, pp. 3–7.
16. Kuzenko T. (2004) Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv v umovakh rynkovoï ekonomiky [Planning of enterprises economic security in a market economy] (PhD Thesis), Kyiv : European University of Finance, Information Systems, Management and Business.
17. Kutsenko A. (2008) Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy [Organizational and economic mechanism for managing the efficiency of consumer cooperatives in Ukraine]. Poltava : RVV PUSKU. (in Ukrainian)
18. Lysenko Yu., Mishchenko S., Rudenskiy R. (2002) Mekhanizmy upravleniya ekonomicheskoy bezopasnost'yu [Economic Security Management Mechanisms]. Donetsk : DonNU. (in Ukrainian)
19. Makkonel K.R., Bryu S.A. (1992) Ekonomiks: Printsipy, problemy, politika [Economics: Principles, Problems, Politics]. (Vol. 2) (O.N. Antipova, Trans.). Moscow : Respublika. (in Russian)
20. Oleynikova E. (1997) Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriyatie, lichnost') [Fundamentals of economic security (state, region, enterprise, personality)]. Moscow : ZAO "Biznes-shkola "Intel-Sintez"". (in Russian)
21. Orlyk O. (2014) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: vlastyvo- sti, stratehiia ta metody zabezpechennia [Economic security of the enterprise: properties, strategy and methods of ensuring]. *Ekonomichna bezpeka v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky* [Economic security in the globalized world economy]. (Vol. 2). Dnipropetrovsk : FOP Drobiazko S.I., pp. 176–182.
22. Razdina E. (1998) Ekonomicheskaya bezopasnost' (sushchnost' i tendentsii razvitiya) [Economic security (the essence and trends of development)] (PhD Thesis), Moscow.
23. Riabkova O. (2003) Sutnist rezultatyvnosti ta efektyvnosti diialnosti pidpriemstva [The essence of the effectiveness and efficiency of the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3, pp. 43–46.
24. Synihovets O. (2010) Suchasni pidkhody do otsinky efektyvnosti diialnosti pidpriemstva [Modern approaches to evaluating the enterprise efficiency]. *Visnyk NTU "KhPI"*, no. 58, pp. 8–13.
25. Sokolov Ya. (1996) Bukhgalterskiy uchet: ot istokov do nashikh dneï [Accounting: from the beginnings to the present day]. Moscow : Audit YuNITI. (in Russian)
26. Strilets Ye. (2013) Efektyvnist yak ekonomichna katehoriia [Efficiency as an economic category]. Zaporizhzhia : KPU. (in Ukrainian)
27. Trots I. (2012) Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstvi z metoiu poperedzhennia bankrutstva [Ensuring economic security at the enterprise in order to prevent bankruptcy]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, vol. 2, no. 1(59), pp. 223–227.
28. Chuzhmarov A. (2017) Obespechenie ekonomicheskoy bezopasnosti promyshlennykh predpriyatii kak osnovnoy faktor effektivnogo funktsionirovaniya otrasli promyshshennosti [Ensuring economic security of industrial enterprises as the main factor of effective functioning of the industry]. *Vestnik nauchno-issledovatel'skogo tsentra korporativnogo prava, upravleniya i venchurnogo investirovaniya Syktyvkar'skogo gosudarstvennogo universiteta*, no. 2/5, pp. 3–16.
29. Shlykov V. (1999) Kompleksnoe obespechenie ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatii [Comprehensive provision of the enterprise economic security]. Saint-Petersburg : Aleteyya. (in Russian)
30. Yarochkin V. (2003) Sistema bezopasnosti firmy [Company Security System]. Moscow : Os'-89. (in Russian)

Аннотация. В статье исследованы научные подходы к понятиям «эффективность» и «экономическая безопасность предприятия», предложено авторское видение исследуемых категорий. Установлена взаимосвязь между эффективностью деятельности и экономической безопасностью предприятия. Обоснованы необходимость формирования и составляющие действенного механизма обеспечения экономической безопасности предприятия. Доказана необходимость проведения экономической диагностики предприятия как инструмента выявления нарушений его функционирования и основы для разработки соответствующих мер по их повышению. Определены административно-экономические инструменты управления экономической безопасностью, а также факторы обеспечения экономической безопасности на основе повышения эффективности использования ресурсов предприятия. Приведена система показателей оценивания эффективности деятельности и экономической безопасности предприятия. Определена роль стратегии обеспечения экономической безопасности на предприятии в современных рыночных условиях.

Ключевые слова: эффективность, экономическая безопасность, экономический эффект, предприятие, механизм обеспечения экономической безопасности предприятия.

Summary. Today, in the face of uncertain and changing external environment, the development and justification of directions for improving the efficiency of activities is becoming more and more relevant for modern enterprises. Efficiency is the most important indicator of the enterprise activity, which on the one hand acts as an indicator of development, and on the other hand – is the greatest incentive for its development. The process of successful functioning and economic development of any business entity largely depends on the protection of its interests from the negative impact of external and internal threats, as well as on how quickly it adapts to changes in the external environment, which means, how strong the enterprise economic security system is. Ensuring a high level of the enterprise economic security contributes to its effective activity and today it's a topical task for the management of any enterprise. Despite the large amount of researches on the subject, today the need for further research is to deepen the theoretical and methodological foundations of the formation of economic security at the enterprise and to determine the interrelation with the enterprise efficiency. In this article scientific approaches to such concepts as «efficiency» and «enterprise economic security» were explored, and the author's vision of the studied categories was offered. The interrelation between enterprise efficiency and economic security was established. The importance of creating a mechanism to ensure the enterprise economic security was substantiated. The necessity of carrying out economic diagnostics of the enterprise as a tool for detecting violations of its functioning and the basis for developing appropriate measures to improve them was proved. The administrative and economic instruments of economic security management and the factors for ensuring economic security based on improving the efficiency of using enterprise resources were considered. The system of indicators for evaluating the efficiency and economic security of the enterprise was presented. The role of the enterprise economic security strategy in the current market conditions was determined.

Keywords: efficiency, economic security, economic effect, enterprise, mechanism to ensure the enterprise economic security.